

Sort arbejde i de 27 EU-medlemsstater og Norge

Resumé

Indledning

Siden offentliggørelsen af tidligere rapporter om, hvordan sort arbejdes takles i EU's 27 medlemsstater (EU27) og Norge (Eurofound, 2008, 2009), har den igangværende krise bidt sig fast. Sigtet med denne rapport er at give et opdateret overblik over de politiske tiltag og foranstaltninger, der er gennemført siden krisens begyndelse i 2008 for at takle sort arbejde.

Politisk kontekst

Der eksisterer to modsatrettede synspunkter om, hvad der sker med udbredelsen af den sorte økonomi i økonomiske krisetider. Det ene er, at den stiger i forhold til den regulerede økonomi. Teorien er, at virksomheder og husholdninger vil forsøge at spare omkostninger for at kompensere for faldende overskud og indkomst ved at udskifte reguleret arbejde med sort arbejde, og arbejdsløse vil være mere villige til at påtage sig sort arbejde som en overlevelsestrategi. Det modsatte synspunkt er, at sort arbejde falder som følge af den lavere efterspørgsel efter sort arbejde på grund af de færre penge, der er til rådighed; traditionelle sektorer med en stor koncentration af sort arbejde (f.eks. byggeri og restaurationsbranchen) vil blive hårdere ramt i økonomiske krisetider, og sort arbejde vil blive erstattet af "fleksibel" og billigere "hvid" arbejdskraft.

Så hvordan har den sorte økonomis udbredelse ændret sig siden krisens start? Er den steget eller faldet? Skøn fra Schneider (2012) viser, at bortset fra en lille stigning mellem 2008 og 2009 i de fleste EU27-lande, har der været et løbende gradvist fald i den sorte økonomis udbredelse fra, hvad der svarer til 22,3 % af BNP i 2003, til 18,4 % i 2012. Denne tendens er tydelig i alle EU27-medlemsstater og Norge.

På trods af dette fælles udviklingsforløb varierer udbredelsen af sort økonomi betydeligt fra medlemsstat til medlemsstat, fra 7,6 % af BNP i Østrig til 31,9 % i Bulgarien. Der går reelt en klar skillelinje mellem nord-syd og øst-vest i EU27. Lande med sorte økonomier under gennemsnittet er store vesteuropæiske og nordiske medlemsstater, og dem med sorte økonomier over gennemsnittet er enten øst- eller centraleuropæiske medlemsstater eller sydeuropæiske medlemsstater.

Hvem er det, der bliver påvirket af faldet i den sorte økonomis udbredelse under den nuværende økonomiske krise? I de nordiske lande er det dem, der arbejder "hvidt", og som traditionelt har suppleret deres indtægter ved at påtage sig sort arbejde, der lider mere end andre under faldet i udbredelsen af den sorte økonomi under den nuværende krise. I Sydeuropa er det de ledige, der lider mest under dette fald. Det samme er tilfældet i Vest- og Øst-/Centraleuropa, og for EU27 som helhed. Selv når ledige får sort arbejde, er det mindre godt betalt, og den årlige indkomst af dette arbejde er lavere end den, som beskæftigede i denne type arbejde tjener.

Væsentlige konklusioner

Siden krisens start er der i EU27-landene indført en lang række politiske tiltag og foranstaltninger for at takle sort arbejde. Selvom en afskrækkelsesstrategi, som går ud på at opspore og straffe manglende overholdelse af reglerne, fortsat er den vigtigste strategi i de fleste medlemsstater, har der siden krisens start været en større tendens til at gennemføre en mere understøttende strategi. Denne strategi er kendetegnet ved tilskyndelser og incitamenter til personer og virksomheder til at skifte til den formelle økonomi.

Frem til 2010 havde 90 % af de 30 lande i Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS) og Schweiz gennemført politiske foranstaltninger, der skulle hjælpe virksomheder og folk med fra første færd at afholde sig fra at involvere sig i sort arbejde, 64 % af landene anvendte en eller flere afhjælpende foranstaltninger, der skulle tilskynde personer, der udfører sort arbejde, til at skifte til registreret arbejde, og 69 % havde vedtaget forpligtelsesforanstaltninger, der skulle tilskynde til en bedre skattemoral. Imidlertid var paletten af foranstaltninger fortsat relativt begrænset.

Bortset fra en forenklet overholdelse af reglerne var det kun et begrænset antal lande, der vedtog andre forebyggende politiske foranstaltninger. Ud over specifikke direkte skatteincitamerter (såsom indkomstskattefritagelser, skattnedsættelse og støtteordninger) var det mindre end en tredjedel af landene, der havde vedtaget andre afhjælpende foranstaltninger, og ud over oplysningskampagner havde kun meget få lande vedtaget andre forpligtelsesforanstaltninger. Ikke desto mindre er der blevet gennemført mange nytænkende politiske foranstaltninger, siden krisen tog sin begyndelse i visse lande, og som ville kunne overføres til andre lande. Disse er medtaget i den udvidede vidensbank af politiske foranstaltninger for god praksis, som ledsager denne oversigtsrapport (se <http://www.eurofound.europa.eu/areas/labourmarket/tackling/search.php>).

Politiske anbefalinger

Den første vigtige konklusion af denne sammenfattende rapport er, at der er ved at blive indført mange nye politiske foranstaltninger i EU27-landene og Norge, som kan overføres til andre sektorer og lande. Hvis den ledsagende vidensbank anvendes af medlemsstaterne til at afdække nye muligheder for politiske initiativer, så de kan udvide deres eksisterende repertoire, vil en vigtig målsætning være nået. Denne rapport giver anbefalinger til potentielle politiske foranstaltninger for god praksis, som medlemsstaterne måske kunne tænkes at tage under nærmere overvejelse.

Den anden vigtige konklusion er, at der er en stærk sammenhæng mellem de bredere kriseforanstaltninger, der er gennemført, og udbredelsen af og væksten i den sorte økonomi. Ved undersøgelsen af virkningerne på de sorte økonomier af at forfølge de neoliberale kriseforanstaltninger med skattnedsættelser, regelsanering og minimering af statslige indgreb eller de socialdemokratiske kriseforanstaltninger, som går ud på at øge statens udgifter på arbejdsmarkedet og til velfærdsydelse, viser denne rapport, at neoliberale foranstaltninger er snævert forbundet med større sorte økonomier og socialdemokratiske foranstaltninger med mindre sorte økonomier. Ikke alene er der ikke nogen sammenhæng mellem lavere skatteprocenter og mindre sorte økonomier, men det er også sådan, at velfærdssystemer, hvor der bruges flere penge til indgreb på arbejdsmarkedet, social beskyttelse og omfordeling, og hvor der er en større grad af lighed (som målt ved Gini-koefficienten), har mindre sorte økonomier.

Sådanne konklusioner bør dog behandles med forsigtighed. Selvom der ikke er noget, der tyder på en årsagssammenhæng, synes der dog at være en vis sammenhæng mellem de typer af kriseforanstaltninger, der vedtages, og udbredelsen af og væksten i sorte økonomier. Der kunne med fordel foretages en længdesnitsundersøgelse i de enkelte medlemsstater af, hvorvidt der er en tilsvarende stærk sammenhæng mellem udgifter til indgreb på arbejdsmarkedet og velfærdsydelse, og størrelsen af sorte økonomier. Hvis der findes en stærk sammenhæng, vil dette være et yderligere bevis på, at udbredelsen af sorte økonomier er relateret til de bredere økonomiske og sociale politikker, der forfølges. Sigtet med denne oversigtsrapport er at tilbyde en ressource, der sætter politiske beslutningstagere i stand til at vælge effektive politiske strategier og foranstaltninger.

Yderligere oplysninger

Rapporten om *Undeclared work in 27 European Union Member States and Norway* (Sort arbejde i de 27 EU-medlemsstater og Norge) findes på <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2013/243/en/1/EF13243EN.pdf>

Yderligere oplysninger fås ved henvendelse til Donald Storrie, afdelingsleder, på dst@eurofound.europa.eu